

بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان

اسدالله بابایی فرد (استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران، نویسنده مسؤل)

saeedbfm@yahoo.com

امین حیدریان (کارشناس ارشد مطالعات فرهنگی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران)

amin.hn2011@yahoo.com

چکیده

پژوهش حاضر، با تکیه بر نظریه‌های پیر بوردیو درباره کنش، میدان و سرمایه فرهنگی، به بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان پرداخته است. در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است و جامعه آماری آن دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی کاشان و پیام نور آران و بیدگل در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ بوده است. حجم نمونه پژوهش، با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۲۴۵ نفر بوده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین مشارکت آموزشی و فرهنگی، مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده، تأثیرپذیری دانشجویان از رسانه‌های ارتباط جمعی و سرمایه فرهنگی دانشجویان و پیشرفت تحصیلی آنها رابطه معنادار و مستقیم وجود دارد. به‌طور کلی، از نظر میزان اهمیت و تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش، در تحلیل چندمتغیره و تحلیل مسیر، مهم‌ترین متغیرها، به ترتیب، عبارت‌اند از: ۱. سرمایه فرهنگی، ۲. مشارکت آموزشی و فرهنگی، ۳. تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی.

کلیدواژه‌ها: سرمایه فرهنگی، پیشرفت تحصیلی، مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، مشارکت آموزشی و فرهنگی.

۱. مقدمه

سرمایه فرهنگی از مهم‌ترین مباحثی است که در دهه‌های اخیر وارد ادبیات جامعه‌شناسی شده است. در این زمینه، به‌ویژه، پیر بوردیو نقش مهمی داشته است. اصولاً بنیان معرفتی مارکسیسم

کلاسیک مبتنی بر اهمیت عوامل مادی و اقتصادی در تغییر و تحولات تاریخی و اجتماعی بوده است. در این نوع معرفت‌شناسی، شیوه تولید و مناسبات تولید و به بیان ساده‌تر، اقتصاد، زیربنای اجتماع و عوامل دیگر همچون فرهنگ، سیاست، حقوق، آموزش و پرورش و غیره به‌عنوان روبنای اجتماع به شمار می‌آید. اصولاً مارکسیسم کلاسیک علم و آموزش را تابعی از شرایط مادی و اقتصادی می‌داند. رویکردهای مارکسیستی جدید دارای این امتیاز هستند که برای حوزه‌های غیرمادی زندگی همچون فرهنگ، علم و آموزش، استقلال نسبی قایل‌اند.

در چنین فضایی متفکرانی؛ همچون بوردیو توجه خود را به متغیرهای غیرمادی مؤثر بر زندگی اجتماعی معطوف کردند. بوردیو در بحث از عوامل اثرگذار بر زندگی اجتماعی، علاوه بر سرمایه اقتصادی، از انواع دیگر سرمایه نیز بحث می‌کند. «به اعتقاد بوردیو، سرمایه می‌تواند در سه شکل مختلف خود را نشان دهد: سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی و بالاخره، سرمایه اجتماعی» (شارع‌پور، ۱۳۸۵: ۷۲-۶۷). از نظر بوردیو، دارایی‌های گوناگون خانواده‌ها، به‌ویژه دارایی‌های فرهنگی آنها، در پیشرفت اعضای خانواده به مراتب، نقش مهم‌تری از چگونگی عملکرد عوامل دیگر بازی می‌کنند. وی با طرح مفاهیمی همچون منش، میدان و کنش، درصدد است نشان دهد که انسان‌ها، با توجه به این که به کدام قشر یا طبقه اجتماعی تعلق داشته باشند، غالباً ویژگی‌های هویتی و فرهنگی همان قشر یا طبقه اجتماعی را بازتاب می‌دهند. به طور کلی، سرمایه فرهنگی - که نهادها و ابزارهایی همچون خانواده، آموزش و پرورش و رسانه‌های ارتباط جمعی می‌توانند نقش مهمی در تولید، بازتولید و انتقال آن به نسل‌های جدید داشته باشد - یکی از عوامل تحقق توسعه فرهنگی است و توسعه فرهنگی نیز یکی از شرایط بنیادی تحقق توسعه همه‌جانبه جامعه است (بابایی فرد، ۱۳۸۹: ۵۰-۴۹). سرمایه فرهنگی را می‌توان به‌عنوان یک دارایی تعریف کرد که مجسم‌کننده، ذخیره‌کننده یا تأمین‌کننده ارزش فرهنگی است (تراسبی، ۱۳۹۱: ۶۹).

اساساً یکی از متغیرهای فرهنگی مهم و اثرگذار بر توسعه جامعه، میزان سرمایه فرهنگی جامعه است. به نظر می‌رسد یکی از مشکلاتی که در حوزه فرهنگی ایران وجود دارد عدم استفاده کافی از تحصیلات در راستای ارتقای آگاهی و کیفیت زندگی است. آمارها و ارقام پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهند که در زمینه مطالعه، مردم ایران چندان به مطالعه نمی‌پردازند؛ مثلاً، پیمایش ملی

مربوط به رفتارهای فرهنگی ایرانیان که در سال ۱۳۷۸ انجام شده است، نشان می‌دهد که در مجموع، تنها ۴۳/۱ درصد از جمعیت باسواد، اهل مطالعه هستند (رفتارهای فرهنگی ایرانیان، ۱۳۸۲: ۴۳-۳۹). بخش مهمی از ارقام مربوط به مطالعه به دانش‌آموزان و دانشجویان تعلق دارد و اگر این واقعیت را در نظر بگیریم که آنها نیز غالباً رویکرد ابزاری به مطالعه و تحصیلات دارند، معضل ضعف مطالعه در ایران بیش‌تر آشکار می‌شود (بابایی فرد، ۱۳۸۹: ۲۹-۲۸). در دهه‌های اخیر حل مسائل آموزش و پرورش نه تنها مورد نظر مسئولان کشورهای مختلف قرار گرفته؛ بلکه همواره تأثیر آن در توسعه جامعه بیش‌تر آشکار می‌شود (توسلی، ۱۳۸۶: ۱۳-۱۴). به‌طور کلی، انجام تحقیقات در زمینه آموزش و پرورش و آموزش عالی می‌تواند عوامل مؤثر بر وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان را مشخص سازد. به‌ویژه، از آنجا که در سال‌های اخیر این تصور در حوزه آموزش عالی شکل گرفته است که وضعیت تحصیلی دانشجویان نسبت به گذشته، دچار افت شده است. به دلیل اهمیت سه نظام آموزشی دانشگاه دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی و دانشگاه پیام نور در نظام دانشگاهی ایران، این پژوهش به عوامل مؤثر بر وضعیت تحصیلی دانشجویان، به‌ویژه نقش سرمایه فرهنگی در این زمینه می‌پردازد.

۲. مبانی نظری تحقیق

۲.۱. پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر تعداد تحقیقاتی که با موضوع سرمایه فرهنگی (چه در جهان و چه در ایران) انجام شده‌اند، دارای رشد بالایی بوده است که از آن جمله می‌توان به پژوهشی با عنوان «بازتولید سرمایه فرهنگی بین نسلی: یک دیدگاه سه‌گانه» اشاره کرد که توسط کرایکمپ و ایک انجام شده است. این پژوهش، با توجه به نظریه سرمایه فرهنگی، نشان می‌دهد که بین حالات مختلف سرمایه فرهنگی والدین (سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه‌شده) و انتقال منابع فرهنگی به فرزندان رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، این پژوهش نشان می‌دهد که فرآیند انتقال منابع فرهنگی در طول زمان چه تغییراتی را به خود می‌بیند (کرایکمپ و ایک^۱، ۲۰۱۰: ۲۳۱-۲۰۹).

پژوهشی دیگر، تحت عنوان «دسترسی برابر و نتایج نابرابر: سرمایه فرهنگی و گزینش آموزشی در جامعه شایسته سالار» توسط ایگر انجام شده است. چارچوب نظری این پژوهش نظریه سرمایه فرهنگی پیر بوردیو بوده است. نتایج این پژوهش نشان دادند که سه مؤلفه «واجد سرمایه فرهنگی بودن، انتقال سرمایه فرهنگی از والدین به فرزندان و دریافت سرمایه فرهنگی از سوی فرزندان و استفاده از آن» بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان مؤثر هستند. در مجموع، این پژوهش نشان می دهد که سرمایه فرهنگی، حتی در یک جامعه شایسته سالار و تساوی طلب، بر نتایج تحصیلی تأثیر معناداری دارد (ایگر^۱، ۲۰۰۹: ۱۹۷۱-۱۹۴۳).

اما در ایران نیز در سال های اخیر تحقیقات متعددی در زمینه سرمایه فرهنگی انجام شده است. یکی از آنها پژوهشی است تحت عنوان «تأثیر سرمایه های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خانواده بر موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان در تهران» که توسط شمس نجف آبادی و سمیعی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش جوانان مجرد بالای ۲۳ سال شهر تهران بوده است که از این میان تعداد ۳۴۵ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است. چارچوب نظری این پژوهش، نظریه سرمایه فرهنگی پیر بوردیو و نظریه سرمایه اجتماعی جیمز کلمن بوده است. نتایج این پژوهش نشان می دهد که از میان عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی، یکی از ابعاد سرمایه فرهنگی (آگاهی و اطلاعات) بیشترین تأثیر را داشته و کمترین تأثیر مربوط به یکی از ابعاد سرمایه اقتصادی (دارایی) بوده است، سایر عوامل رابطه ای با موفقیت تحصیلی نداشته اند. در مورد متغیر موفقیت شغلی نیز بیشترین تأثیر مربوط به عامل سن، دارایی و سپس آگاهی و اطلاعات بوده است. همچنین، میزان موفقیت شغلی در مردان بیشتر از زنان بوده است (شمس نجف آبادی و سمیعی، ۱۳۷۹).

نوغانی نیز پژوهشی را با عنوان «تأثیر نابرابری سرمایه فرهنگی بر موفقیت تحصیلی دانش آموزان پیش دانشگاهی در دستیابی به آموزش عالی» انجام داده است. جامعه آماری این پژوهش دانش آموزان مدارس دولتی و غیردولتی دوره پیش دانشگاهی استان خراسان و حجم نمونه مورد مطالعه ۱۶۶۷ نفر بوده است. روش این پژوهش از نوع پیمایش بوده است و فرضیه های آن نیز عبارت اند از اینکه: سرمایه فرهنگی در حضور سرمایه اقتصادی و اجتماعی، رابطه مثبتی با

احتمال قبولی داوطلبان ورود به دانشگاه و نمره کسب شده آنان دارد. چارچوب نظری این پژوهش نیز نظریه بازتولید فرهنگی پیر بوردیو بوده است. نتایج نشان داده‌اند که در صورت حضور سرمایه اجتماعی و اقتصادی، سرمایه فرهنگی سهم مثبت و معناداری بر احتمال قبولی و نمره کسب شده داوطلبان دارد (نوغانی، ۱۳۸۱: ۷۱-۱۰۱). همچنین، در این زمینه می‌توان به پژوهشی دیگر، با عنوان «بررسی رابطه سرمایه اقتصادی و فرهنگی والدین دانش‌آموزان با احتمال قبولی آنها در آزمون سراسری سال تحصیلی ۱۳۸۵» که توسط خدایی انجام شده است، اشاره کرد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه شرکت‌کنندگان گروه آزمایشی علوم ریاضی و فنی در آزمون سراسری سال ۱۳۸۵ (معادل ۳۲۹/۸۴۶ نفر) بوده است که از این میان تعداد ۵۲/۶۶۱ نفر موارد اظهار نشده و حدود ۲۷۷/۱۸۵ نفر جهت تجزیه و تحلیل مورد استفاده قرار گرفته است. روش این پژوهش از نوع پیمایش بوده و فرضیه‌های آن عبارت‌اند از اینکه سرمایه اقتصادی و سرمایه فرهنگی والدین بر قبولی دانش‌آموزان در آزمون سراسری مؤثر است. همچنین، چارچوب نظری این پژوهش، نظریه سرمایه فرهنگی پیر بوردیو بوده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه اقتصادی و فرهنگی والدین، احتمال قبولی داوطلبان در آزمون سراسری را افزایش می‌دهد (خدایی، ۱۳۸۷: ۸۴-۶۵).

«سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی: ارزیابی تجربی مدل‌های نظری» عنوان پژوهش دیگری است که جان‌علیزاده چوب‌بستی، خوش‌فر و سپهر انجام داده‌اند. جامعه آماری این پژوهش دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه شهرستان جویین در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ است و حجم نمونه مورد مطالعه، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی، شامل ۳۶۹ نفر بوده است. همچنین، در این پژوهش، نظریات بازتولید فرهنگی بوردیو و تحرک فرهنگی دیم‌جیو، مباحث چارچوب نظری را تشکیل داده‌اند. نتایج نشان داده‌اند که سرمایه فرهنگی خانواده سهم قابل ملاحظه‌ای در موفقیت تحصیلی فرزندان دارد (جان‌علیزاده چوب‌بستی، خوش‌فر، و سپهر، ۱۳۹۰: ۸۳-۱۰۴).

در پایان، می‌توان به پژوهشی با عنوان «اندازه‌گیری و مقایسه سرمایه فرهنگی در میان دانشجویان رشته مدیریت دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات» اشاره کرد

که توسط کاوسی و خراسانی انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل دانشجویان دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و دانشگاه تهران است که از این میان، تعداد ۴۵۶ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده است. روش این پژوهش از نوع پیمایش بوده و اهداف آن نیز عبارت بوده است از اندازه‌گیری و سنجش سرمایه فرهنگی در میان دانشجویان دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و دانشگاه تهران و مقایسه سرمایه فرهنگی در میان دانشجویان دانشکده مدیریت این دو دانشگاه. نظریه سرمایه فرهنگی پیر بوردیو نیز چارچوب نظری پژوهش بوده است. نتایج این پژوهش نشان داده‌اند که سطح سرمایه فرهنگی در بعد فردی، در میان دانشجویان دانشگاه تهران قوی‌تر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات بوده است. همچنین، سطح سرمایه فرهنگی در بعد اجتماعی و ملی، در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات قوی‌تر از دانشجویان دانشگاه تهران بوده است (کاوسی و خراسانی، ۱۳۸۹: ۱۰۵-۸۵).

۲.۲. چارچوب نظری پژوهش

پیر بوردیو، مفهوم «سرمایه فرهنگی» را در اوایل دهه ۱۹۶۰ به منظور رفع یک مسأله تجربی ویژه؛ به عبارت دیگر، این مسأله که موانع اقتصادی برای تبیین نابرابری‌های موجود در موفقیت‌های آموزشی دانش‌آموزان طبقات اجتماعی مختلف کافی نیست، ابداع کرد (وایننگر و لارو^۱، ۲۰۰۷: ۸۸۷). مهم‌ترین نظریه بوردیو، نظریه کنش^۲ است. بوردیو در این نظریه می‌کوشد تا بر اساس مفهوم منش^۳ و تعامل آن با میدان^۴، اصول حاکم بر رفتار انسانی را مشخص سازد. در رویکرد بوردیو، کنش تابع ویژگی‌های کنش‌گر در تعامل با نیروی یک میدان خاص است. همچنین، منش‌ها نظام-نظام‌هایی از قابلیت‌های پایدار و قابل انتقال (از خلال آموزش و فرآیند اجتماعی شدن یا از طریق تقلید و تأثیرپذیری) هستند که ساختارهای بیرونی را در افراد درونی می‌کنند، به صورتی که افراد با کنش خود ساختارها را بازتولید کنند (فکوهی، ۱۳۸۶: ۲۹۹). در مجموع، می‌توان منش را

۱. Weininger & Lareau

2. Practice

3. Habitus

4. Field

دربدارنده منطق ویژه فردی (نظام شخصیت)، قالب‌های برداشت، اندیشه و عمل در زندگی اجتماعی افراد دانست که از یک سو، توسط نیروهای اجتماعی تولید می‌شود و از سوی دیگر، به بازتولید ساختارهای بیرونی می‌پردازد. از این رو، منش دارای خصلت ساخت‌یافتگی و ساخت‌دهندگی است. منظور بوردیو از میدان نیز، حوزه تعامل دارای ساختار سلسله‌مراتبی است که در آن کنش‌گران به کنش می‌پردازند. میدان شرایطی است که کنش در چارچوب آن صورت می‌گیرد و کنش‌گران ضمن کنش، برای کسب منابع، پایگاه و موقعیت با یکدیگر رقابت نیز می‌کنند (شارع‌پور، ۱۳۸۷: ۹۱)؛ به عبارت دیگر، هر میدان عرصه‌ای است که در آن نیروهای بالقوه و بالفعل با یکدیگر وارد تبادل می‌شوند. پس برای درک معنای کنش باید معنای میدان را درک کرد که خود حاصل تبادل میان نیروها (سرمایه‌ها) است.

در مجموع، انواع سرمایه از دیدگاه بوردیو عبارت‌اند از: ۱. سرمایه اقتصادی: ثروت و پولی که هر بازیگر اجتماعی در دست دارد و به صورت حق مالکیت و دارایی مالی و مادی نهادی می‌شود و می‌تواند در تولید کالاها و خدمات به کار گرفته شود؛ ۲. سرمایه اجتماعی: به مقامات، پیوندها، روابط گروهی، شبکه‌های اجتماعی (دوستی و نظیر آن) و یا سازمان‌ها مربوط می‌شود که فرد در درون آن قرار گرفته است؛ به عبارت دیگر، شبکه‌ای از روابط فردی و گروهی است که هر فردی در اختیار دارد؛ ۳. سرمایه فرهنگی: که شامل مهارت‌های خاص، سلیقه، نحوه سخن گفتن، مدارک تحصیلی و قدرت شناخت و قابلیت استفاده از کالاهای فرهنگی است که هر فرد از طریق آن خود را از دیگران متمایز می‌سازد. این گونه از سرمایه در بین سایر سرمایه‌ها پابرجاترین و ثابت‌ترین سرمایه است؛ ۴. سرمایه نمادین: یعنی مجموعه ابزارهای نمادین، پرستیژ، حیثیت، احترام و قابلیت‌های فردی در رفتارها (کلام و کالبد) است که هر فرد در اختیار دارد. همچنین، سرمایه نمادین، دانش تمیزگذاردن میان کالاهاست. قدرت تشخیصی که از دل سرمایه فرهنگی و چگونگی تعامل با صور فرهنگی به دست می‌آید و به معنای توانایی مشروعیت‌دادن، تعریف‌کردن و ارزش‌گذاردن است (نوغانی، ۱۳۸۱: ۷۷؛ شارع‌پور و خوشفر، ۱۳۸۱: ۱۳۶؛ ممتاز، ۱۳۸۳: ۱۵۱-۱۵۰؛ ریتزر، ۱۳۸۶: ۷۲۵؛ فکوهی، ۱۳۸۶: ۳۰۰؛ خدایی، ۱۳۸۷: ۶۹-۶۸؛ روحانی، ۱۳۸۸: ۱۵؛ خادمیان، ۱۳۹۰: ۴۱).

سرمایه فرهنگی از نظر بوردیو عبارت است از شناخت و ادراک فرهنگ و هنرهای متعالی، داشتن ذائقه خوب و شیوه‌های عمل متناسب (باینگانی و کاظمی، ۱۳۸۹: ۸). از نظر او، سرمایه فرهنگی شامل آشنایی با فرهنگ حاکم در جامعه و مخصوصاً توانایی فهم و استفاده از زبان فرهیختگان (تحصیل کرده‌ها) است. در واقع، تملک سرمایه فرهنگی، از پیش فرض‌های نظام آموزشی است که تعداد اندکی از دانش‌آموزان از آن بهره‌مندند. در مجموع، از نظر بوردیو سرمایه فرهنگی (در ارتباط با موفقیت تحصیلی) عبارت است از قرارگرفتن در پایگاه طبقاتی بالا و توانایی دانش‌آموزان طبقه بالا (نسبت به دانش‌آموزان طبقات پایین‌تر) در کسب مدارک آموزشی (سالیوان^۱، ۲۰۰۱: ۸۹۴). همچنین، بوردیو استدلال می‌کند که سرمایه فرهنگی به سه شکل وجود دارد: ۱. سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته^۲ (درونی شده)، این سرمایه نوعی ثروت بیرونی است که بخش جدایی‌ناپذیر فرد شده است. این همان بخشی است که بوردیو آن را سرمایه فرهنگی همراه با تولد می‌نامد که نمی‌توان از طریق هدیه، خرید یا مبادله به دیگری منتقل کرد؛ ۲. سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته^۳، این سرمایه در اشیای مادی تجسم می‌یابد و از ویژگی‌های بارز آن قابل انتقال بودن آن است (به صورت خرید و فروش، واگذاری و وراثت) و بدین جهت این نوع سرمایه به نوعی در شکل اقتصادی هم مطرح است؛ ۳. سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده^۴ (ضابطه‌ای)، صلاحیت‌های تحصیلی که در قالب مدارک و مدارج تحصیلی نمود عینی پیدا می‌کنند و به دارنده آن‌ها، هم از نظر قانونی و هم از نظر عرفی، ارزش اجتماعی و تعریف‌شده می‌دهند، نمونه‌ای از این نوع سرمایه است (شارع‌پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱: ۱۳۷؛ نوغانی، ۱۳۸۱: ۷۸؛ نیازی و کارکنان، ۱۳۸۶: ۶۰؛ روح‌الامینی، ۱۳۸۸: ۱۱۸-۱۱۷).

بوردیو معتقد است که، علاوه بر عوامل اقتصادی، عادت‌واره‌های فرهنگی و خصلت‌های به‌ارث‌برده‌شده از خانواده، نقش بسیار مهمی در موفقیت‌های درسی ایفا می‌کنند (واینینگر و لارو، ۲۰۰۷: ۸۸۷). از نظر او، خاستگاه خانوادگی و دارایی‌های گوناگون خانواده‌ها، به‌ویژه دارایی‌های

۱. Sullivan

۲. Embodied cultural capital

۳. Objective cultural capital

۴. Institutionalized cultural capital

فرهنگی‌شان، در پیشرفت اعضای خانواده در عرصه‌های مختلف به مراتب، نقش مهم‌تری از چگونگی عملکرد برخی عوامل اجتماعی‌کننده، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی مهم؛ همچون آموزش و پرورش و رسانه‌های ارتباط جمعی، بازی می‌کنند. بورديو با طرح مفاهیمی همچون منش درصدد است نشان دهد که انسان‌ها، با توجه به این که به کدام قشر یا طبقه اجتماعی تعلق داشته باشند، در بسیاری از حوزه‌های زندگی، به‌ویژه رفتارها، نگرش‌ها و باورهای خود، غالباً ویژگی‌های هویتی و فرهنگی همان گروه، قشر یا طبقه اجتماعی را بازتاب می‌دهند. به نظر بورديو، گروه‌های اجتماعی مختلف دارای منش‌های مختلف هستند و چنین پدیده‌ای ناشی از قرارگرفتن آن‌ها در میدان‌های متفاوت کنش یا فضاهاى اجتماعی مختلف است (بابایی فرد، ۱۳۸۹: ۴۹).

طبق نظر بورديو، دانش‌آموزانی که سرمایه فرهنگی بیشتری دارند، بهتر می‌توانند قواعد بازی را رمزگشایی کنند و مهارت‌ها و برتری‌های فرهنگی را که در مدارس پاداش می‌گیرند، در خود پرورش دهند؛ بنابراین، بهتر می‌توانند به سطوح بالای تحصیلی برسند. او در تحلیل موفقیت تحصیلی طبقات اجتماعی مختلف یادآور می‌شود که همگام با گسترش سریع آموزش عالی، سرمایه فرهنگی به عنوان یک نیروی جدید در فرآیند پایگاه-موفقیت وارد عمل می‌شود (نوغانی، ۱۳۸۱: ۸۰). به‌طور خلاصه، منابع سرمایه فرهنگی عبارت‌اند از: ۱. خانواده: به نظر بورديو، جهت‌گیری‌های فرهنگی و یا عادات که در مراحل اولیه زندگی به‌طور ناخودآگاه آموخته می‌شوند، به‌سختی تغییر کرده و در شکل‌گیری پاسخ‌ها در تجربیات بعدی زندگی، بسیار فعالانه عمل می‌کنند؛ ۲. طبقات اجتماعی: بحث اصلی بورديو در مورد سرمایه فرهنگی در ارتباط با طبقات اجتماعی است. به نظر وی، طبقات اجتماعی بالا سرمایه فرهنگی خاصی را در سلسله‌مراتب قشریندی اقتصادی، به خود اختصاص داده‌اند (نیازی و کارکنان، ۱۳۸۵: ۶۳-۶۱).

به‌طور کلی، نظریه کنش اجتماعی بورديو مبین این است که کنش اجتماعی از رابطه متقابل دو عنصر منش و میدان در فضای اجتماعی رخ می‌دهد و این دو عنصر به‌وسیله موقعیت به یکدیگر مربوط می‌شوند. آنچه که در این نظریه قابل نقد است مفهوم منش است. طبق نظریه کنش اجتماعی، منش افراد از طبقه اجتماعی، خانواده و برخورداری از سرمایه‌های مختلف شکل می‌گیرد؛ اما منش را می‌توان به دو قسم منش انتسابی و منش اکتسابی تقسیم کرد. منش انتسابی از

سرمایه اقتصادی، باورهای فرهنگی طبقاتی و خانواده ناشی می‌شود. منش اکتسابی نیز بخشی از منش افراد جامعه را تشکیل می‌دهد که در این نظریه کمتر به آن پرداخته شده و عبارت است از میزان فعالیت‌پذیری، مشارکت و ارتباطات میان فردی، تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی و غیره. نکته قابل توجه در این مورد، آن است که در سطح خرد افراد با منش‌های اکتسابی بالا به موفقیت‌هایی در میادین متفاوت نایل می‌شوند که حتی ممکن است افراد با منش‌های انتسابی بالا نیز از آن برخوردار نشوند و در سطح کلان نیز جوامع دارای منش جمعی اکتسابی بالادر تمامی عرصه‌ها، به‌خصوص عرصه‌های آموزشی، به سطح بالایی از توسعه دست می‌یابند؛ ولی لزوماً جوامع دارای منش جمعی انتسابی بالا به آن سطح از توسعه دست نمی‌یابند. بر این اساس، شکل‌گیری دوگانه نظام شخصیت (انتسابی و اکتسابی)، موجبات به‌وجود آمدن دو نوع سرمایه فرهنگی را فراهم می‌کنند که عبارت‌اند از: سرمایه فرهنگی انتسابی و سرمایه فرهنگی اکتسابی.

در نگاهی کلی تر نظام شخصیت فرهنگی - اجتماعی افراد تحت تأثیر عواملی همچون خودنگاره، خانواده، مدرسه، گروه‌های مرجع، جامعه و فرهنگ، رسانه‌های ارتباط جمعی، میزان مشارکت‌جویی در گروه‌ها و تشکلهای اجتماعی و غیره شکل می‌گیرد. از میان این عوامل، خودنگاره اهمیت بالایی در نظریه سرمایه فرهنگی داراست که کمتر به آن توجه شده است. خودنگاره، از یک سو، برخاسته از منابع متفاوتی شامل روحیات، تفکرات، باورها، ارزش‌ها و احساسات شخصی است و از سوی دیگر، جهت‌دهنده به جامعه‌بینی و جهان‌بینی افراد است که در نهایت، بر تصمیم‌ها و گزینش‌های خردمندانه افراد و کنش اجتماعی آن‌ها تأثیر مستقیم می‌گذارد. در مجموع، در نقد نظریه بوردیو می‌توان گفت: ۱. منش و اختیارات فردی کنش‌گر (دانش آموز یا دانشجو) کم‌رنگ جلوه‌گر شده است؛ ۲. تنها عامل اثرگذار بر کنش‌گر، طبقه وی در نظر گرفته شده است که این امر موجب تک‌بعدی‌نگری در این نظریه شده است. از این رو، این پژوهش در سنجش عوامل اجتماعی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان، علاوه بر عامل سرمایه فرهنگی، از سه عامل تأثیرگذار دیگر؛ یعنی گروه‌های مرجع، رسانه‌های ارتباط جمعی و میزان مشارکت آموزشی و فرهنگی استفاده کرده است.

۲.۳. فرضیه‌های پژوهش

به‌طور کلی فرضیه‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

- بین مصرف کالاهای فرهنگی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین رفتارها و رویه‌های فرهنگی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین آگاهی‌ها و اطلاعات عمومی خانواده و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین مشارکت فرهنگی و آموزشی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین تأثیرپذیری از گروه‌های مرجع و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.
- بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی والدین و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود دارد.

۳. روش پژوهش

در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است. در پیمایش‌های اجتماعی، محقق شرایط فعلی را بررسی می‌کند تا مسائل جاری در پرتو آن روشن شود. در این روش عمدتاً از تکنیک پرسش‌نامه برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها استفاده می‌شود (صفری شالی، ۱۳۸۶: ۶۱). جامعه آماری این پژوهش دانشجویان شاغل به تحصیل در برخی از رشته‌های تحصیلی در دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی کاشان و پیام نور آران و بیدگل در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ بوده است که برابر با ۴۰۰۰ نفر است. همچنین، حجم نمونه پژوهش به وسیله فرمول کوکران برابر با ۲۴۵ نفر برآورد شده است. روش نمونه‌گیری این پژوهش نیز از نوع نمونه‌گیری غیر احتمالی و به صورت سهمیه‌ای بوده است. پیمایش حاضر دانشجویان را بر حسب دانشگاه و رشته تحصیلی طبقه‌بندی کرده است تا نمونه شامل نسبت مناسبی از هر رشته تحصیلی باشد.

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه و برای تجزیه و تحلیل آنها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است. همچنین، پیش از انجام پژوهش ابزار گردآوری اطلاعات از نظر

پایایی مورد آزمون قرار گرفتند. در این زمینه، برای برآورد پایایی پرسش نامه تعداد ۳۵ پرسش نامه در پیش آزمون مورد استفاده قرار گرفته و با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ پایایی آن مورد سنجش قرار گرفت. از آنجا که همه ضرایب آلفای به دست آمده بالاتر از ۰/۶ بوده اند، می توان نتیجه گرفت که ابزار پژوهش ابزاری پایا و اعتمادپذیر بوده است. به طور کلی تعریف عملیاتی متغیرهای اصلی این پژوهش، با بهره گیری از مباحث نظری، پیشینه تجربی و در برخی موارد به صورت محقق ساخته انجام شده است که عبارت اند از:

مصرف کالاهای فرهنگی: متغیر مصرف کالاهای فرهنگی توسط ۶ گویه مورد سنجش قرار گرفته است. ۱. وجود اتاق مناسب جهت مطالعه در منزل؛ ۲. وجود کتابخانه شخصی در منزل؛ ۳. تعداد تقریبی کتاب های غیردرسی موجود در کتابخانه شخصی منزل؛ ۴. تعداد کتاب های کمک درسی و جزوه های آموزشی برای هر درس در اختیار اعضای خانواده؛ ۵. تعداد فیلم و سی دی های آموزشی و کمک آموزشی برای هر درس در اختیار اعضای خانواده دانشجو؛ ۶. میزان استفاده دانشجو از امکانات و تجهیزات فرهنگی؛ همچون: کامپیوتر، خط اینترنت، تلویزیون ماهواره ای، تلفن همراه و دوربین عکاسی یا فیلم برداری.

رفتارها و رویه های فرهنگی: این متغیر به وسیله ۶ گویه مورد ارزیابی قرار گرفته است. ۱. میزان مسافرت اعضای خانواده دانشجو به شهرهای تاریخی و مذهبی؛ ۲. میزان بازدید اعضای خانواده دانشجو از بناهای تاریخی و موزه ها؛ ۳. میزان بازدید خانواده دانشجو از نمایشگاه های علمی، هنری و فرهنگی؛ ۴. میزان شرکت دانشجو در کلاس های فوق برنامه (مانند: موسیقی، ورزش و غیره)؛ ۵. میزان رفتن دانشجو به سینما؛ ۶. میزان رفتن دانشجو به تئاتر.

آگاهی ها و اطلاعات عمومی خانواده: برای این متغیر ۵ گویه مد نظر بوده اند که عبارت اند از: ۱. میزان استفاده از برنامه های تلویزیونی داخلی؛ ۲. میزان استفاده از برنامه های تلویزیونی ماهواره ای؛ ۳. میزان استفاده از اینترنت؛ ۴. میزان استفاده از برنامه های رادیویی؛ ۵. میزان استفاده از نشریات (شامل مجلات، روزنامه ها و غیره) توسط خانواده دانشجو.

ارزش های تحصیلی و شغلی خانواده: شامل ۵ گویه است: ۱. تأکید والدین نسبت به تحصیلات دانشگاهی دانشجو؛ ۲. تأکید والدین نسبت به ادامه تحصیل دانشجو؛ ۳. تأکید والدین بر دستیابی

دانشجو به موقعیت‌های شغلی بالا؛ ۴. تأکید والدین بر پیشرفت تحصیلی هرچه بیشتر دانشجو (مانند معدل ترمی دانشجو)؛ ۵. میزان تشویق دانشجو از سوی خانواده، در صورت موفقیت تحصیلی وی.

مشارکت آموزشی و فرهنگی: این متغیر نیز توسط ۵ گویه مورد بررسی قرار گرفته است. ۱. میزان حضور در کلاس درس؛ ۲. میزان شرکت در انجمن‌های علمی و پژوهشی؛ ۳. میزان شرکت در همایش‌ها و سمینارهای علمی؛ ۴. میزان مشارکت در تهیه مجلات یا نشریات دانشگاهی؛ ۵. میزان مشارکت در برگزاری نمایشگاه‌های کتاب.

تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی: جهت بررسی میزان تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی ۷ گویه مد نظر بوده‌اند. ۱. تلویزیون؛ ۲. تلویزیون ماهواره‌ای؛ ۳. اینترنت؛ ۴. مجله؛ ۵. کتاب؛ ۶. روزنامه؛ ۷. رادیو.

تأثیرپذیری از گروه‌های مرجع: جهت ارزیابی این متغیر نیز از ۴ گویه استفاده شده است: ۱. خویشاوندان؛ ۲. دوستان؛ ۳. اساتید؛ ۴. همکاران شغلی.

پایگاه اقتصادی- اجتماعی والدین: جهت سنجش این متغیر از ۸ گویه بهره گرفته شده است که شامل: ۱. تحصیلات پدر؛ ۲. تحصیلات مادر؛ ۳. شغل پدر؛ ۴. شغل مادر؛ ۵. درآمد ماهیانه پدر؛ ۶. درآمد ماهیانه مادر؛ ۷. قیمت تقریبی منزل مسکونی شخصی یا خانوادگی است.

پیشرفت تحصیلی: در نهایت، جهت بررسی متغیر وابسته این پژوهش ۵ گویه مورد استفاده بوده است: ۱. میزان معدل ترمی دانشجو؛ ۲. میزان معدل کل دانشجو؛ ۳. میزان مشارکت دانشجو در فعالیت‌های کلاسی؛ ۴. میزان ارائه تحقیق کلاسی از سوی دانشجو؛ ۵. میزان ابداع یا نوآوری دانشجو در رشته تخصصی‌اش.

۴. یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش در بخش توصیف مشخصات عمومی پاسخگویان نشان می‌دهند که: از نظر جنسیت، در دانشگاه‌های مورد بررسی، ۷۵/۵ درصد از پاسخگویان زن و ۲۴/۵ درصد مرد بوده‌اند. از نظر قومیت، بیشترین فراوانی قومیت پاسخگویان در سه دانشگاه مربوط به قوم فارس با تعداد ۲۲۲ نفر (۹۰ درصد) بوده است؛ دانشجویان دیگر از اقوام ترک، کرد، لر و عرب بوده‌اند. از

نظر رشته تحصیلی، دانشجویان انتخابی در دانشگاه کاشان در رشته‌های ریاضی (۲۵/۲ درصد)، شیمی (۲۶ درصد)، مهندسی کامپیوتر (۱۶/۵ درصد)، علوم اجتماعی (۱۶/۵ درصد) و علوم تربیتی (۱۵/۶ درصد)؛ در دانشگاه آزاد اسلامی کاشان در رشته‌های مهندسی کامپیوتر (۴۰/۵ درصد)، حسابداری (۳۳/۵ درصد)، مدیریت صنعتی (۱۳/۵ درصد) و زبان و ادبیات فارسی (۹/۵ درصد)؛ در دانشگاه پیام نور آران و بیدگل در رشته‌های ریاضی (۹ درصد)، فیزیک (۱۸ درصد)، مهندسی کامپیوتر (۲۷ درصد)، علوم اجتماعی (۲۵ درصد) و علوم تربیتی (۲۱ درصد) به تحصیل اشتغال داشته‌اند. از نظر محل سکونت، ۲۲۷ نفر از پاسخگویان ساکن شهر و ۱۵ نفر ساکن روستا هستند؛ در این زمینه ۳ نفر پاسخ نداده‌اند؛ از نظر وضعیت تأهل، ۱۹۰ نفر از پاسخگویان متأهل و ۵۴ نفر از آنها مجرد هستند و از نظر وضعیت شغلی، ۱۲ نفر از دانشجویان شاغل و ۲۲۱ نفر غیر شاغل هستند.

میزان تحصیلات پدر: بدون سواد: ۴/۵ درصد؛ ابتدایی: ۲۵ درصد؛ راهنمایی: ۱۸ درصد؛ دیپلم: ۲۷ درصد؛ کاردانی: ۱۱ درصد؛ کارشناسی: ۱۰ درصد؛ کارشناسی ارشد: ۳ درصد؛ دکتری: ۱ نفر؛ حوزوی: ۳ نفر. در مجموع، ۷۴/۵ درصد از پدران دانشجویان دارای تحصیلات دیپلم و پایین‌تر و ۲۵/۵ درصد دارای تحصیلات کاردانی و بالاتر هستند؛ میزان تحصیلات مادر: بدون سواد: ۹ درصد؛ ابتدایی: ۳۳ درصد؛ راهنمایی: ۱۸/۵ درصد؛ دیپلم: ۲۶ درصد؛ کاردانی: ۴/۵ درصد؛ کارشناسی: ۵/۷ درصد؛ کارشناسی ارشد: ۲/۵ درصد؛ بدون پاسخ: ۲ نفر. در مجموع، ۸۶/۵ درصد از مادران دانشجویان دارای تحصیلات دیپلم و پایین‌تر و ۱۲/۷ درصد دارای تحصیلات کاردانی و بالاتر هستند. وضعیت اشتغال پدر: آزاد: ۳۰ درصد؛ بازنشسته: ۲۵/۷ درصد؛ کارمند: ۱۶ درصد؛ کشاورز: ۸ درصد؛ فرهنگی: ۵/۷ درصد؛ راننده: ۵ درصد؛ کارگر: ۴/۵ درصد؛ استاد دانشگاه: ۴ نفر؛ نظامی: ۴ نفر؛ پزشک: ۳ نفر؛ بدون پاسخ: ۲ نفر. وضعیت اشتغال مادر: خانه‌دار: ۸۵ درصد؛ کارمند: ۱۰ نفر؛ آزاد: ۱۰ نفر؛ فرهنگی: ۷ نفر؛ استاد دانشگاه: ۱ نفر؛ بازنشسته: ۱ نفر. در مجموع، از نظر پایگاه اقتصادی-اجتماعی والدین دانشجویان در دانشگاه‌های مورد بررسی، ۸۳ درصد در رده پایین، ۱۳ درصد در رده متوسط و ۴ درصد در رده بالا قرار دارند. در این پژوهش ۳۸ دانشجو اطلاعات مربوط را به‌طور کامل ارائه نکرده بودند.

در بخش توصیف متغیرهای اصلی پژوهش، میزان فراوانی و درصد متغیرهای مصرف کالاها، فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، آگاهی‌های عمومی خانواده، ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده، میزان مشارکت آموزشی و فرهنگی، تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی، تأثیرپذیری از گروه مرجع، پایگاه اقتصادی-اجتماعی، سرمایه فرهنگی و پیشرفت تحصیلی در دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی کاشان و پیام نور آران و بیدگل ارایه شده است. همچنین، برای سنجش میزان تفاوت این متغیرها در سه دانشگاه مذکور از آزمون V استفاده شده است.

جدول ۱- توصیف متغیرهای اصلی پژوهش

متغیرها	طبقات	دانشگاه دولتی		دانشگاه آزاد اسلامی		دانشگاه پیام نور		جمع	
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
پایگاه اقتصادی-اجتماعی ($V = 0/140$) ($Sig = 0/083$)	پایین	۵۹	٪۶۲/۱	۳۵	٪۵۸/۳	۴۴	٪۸۰	۱۳۸	٪۶۵/۷
	متوسط	۳۰	٪۳۱/۶	۲۳	٪۳۸/۳	۱۰	٪۱۸/۲	۶۳	٪۳۰
	بالا	۶	٪۶/۳	۲	٪۳/۳	۱	٪۱/۸	۹	٪۴/۳
مصرف کالاها فرهنگی ($V = 0/171$) ($Sig = 0/007$)	پایین	۱۲	٪۱۰/۴	۷	٪۹/۵	۱۳	٪۲۳/۲	۳۲	٪۱۳/۱
	متوسط	۶۱	٪۵۳	۴۲	٪۵۶/۸	۳۶	٪۶۴/۳	۱۳۹	٪۵۶/۷
	بالا	۴۲	٪۳۶/۵	۲۵	٪۳۳/۸	۷	٪۱۲/۵	۷۴	٪۳۰/۲
رفتارها و رویه‌های فرهنگی ($V = 0/103$) ($Sig = 0/265$)	پایین	۳۴	٪۲۹/۶	۲۱	٪۲۸/۴	۲۳	٪۴۱/۱	۷۸	٪۳۱/۸
	متوسط	۶۹	٪۶۰	۴۰	٪۵۴/۱	۲۸	٪۵۰	۱۳۷	٪۵۵/۹
	بالا	۱۲	٪۱۰/۴	۱۳	٪۱۷/۶	۵	٪۸/۹	۳۰	٪۱۲/۲
ارزش‌های تحصیلی و شغلی ($V = 0/126$) ($Sig = 0/102$)	پایین	۲	٪۱/۷	۱	٪۱/۴	۴	٪۷/۱	۷	٪۲/۹
	متوسط	۲۹	٪۲۵/۲	۱۷	٪۲۳	۱۹	٪۳۳/۹	۶۵	٪۲۶/۵
	بالا	۸۴	٪۷۳	۵۶	٪۷۵/۷	۳۳	٪۵۸/۹	۱۷۳	٪۷۰/۶
جمع	۱۱۵	٪۱۰۰	۷۴	٪۱۰۰	۵۶	٪۱۰۰	۲۴۵	٪۱۰۰	

جدول (۱) به توصیف و آزمون متغیرهای اصلی پژوهش می‌پردازد. براساس این جدول، تنها میزان مصرف کالاهای فرهنگی ($\text{Sig} = ۰/۰۰۷$)، در میان سه دانشگاه متفاوت است؛ اما میزان متغیرهای پایگاه اقتصادی- اجتماعی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی و ارزش‌های تحصیلی و شغلی، در سه دانشگاه مورد بررسی تفاوت معناداری نداشته است.

جدول ۲- توصیف متغیرهای اصلی پژوهش

متغیرها	طبقات	دانشگاه دولتی		دانشگاه آزاد اسلامی		دانشگاه پیام نور		جمع	
		فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
آگاهی‌های عمومی خانواده ($V = ۰/۱۳۴$) ($\text{Sig} = ۰/۰۶۷$)	پایین	۲۸	٪۲۴/۳	۲۲	٪۲۹/۷	۲۳	٪۴۱/۱	۷۳	٪۲۹/۸
	متوسط	۶۸	٪۵۹/۱	۴۱	٪۵۵/۴	۳۱	٪۵۵/۴	۱۴۰	٪۵۷/۱
	بالا	۱۹	٪۱۶/۵	۱۱	٪۱۴/۹	۲	٪۳/۶	۳۲	٪۱۳/۱
	جمع	۱۱۵	٪۱۰۰	۷۴	٪۱۰۰	۵۶	٪۱۰۰	۲۴۵	٪۱۰۰
مشارکت آموزشی و فرهنگی ($V = ۰/۱۰۴$) ($\text{Sig} = ۰/۲۵۶$)	پایین	۵۵	٪۴۷/۸	۲۷	٪۳۶/۵	۲۲	٪۳۹/۳	۱۰۴	٪۴۲/۴
	متوسط	۵۲	٪۴۵/۲	۴۳	٪۵۸/۱	۲۷	٪۴۸/۲	۱۲۲	٪۴۹/۸
	بالا	۸	٪۷	۴	٪۵/۴	۷	٪۱۲/۵	۱۹	٪۷/۸
	جمع	۱۱۵	٪۱۰۰	۷۴	٪۱۰۰	۵۶	٪۱۰۰	۲۴۵	٪۱۰۰
رسانه‌های ارتباط جمعی ($V = ۰/۱۸۸$) ($\text{Sig} = ۰/۰۰۲$)	پایین	۶	٪۵/۲	۵	٪۶/۸	۱۰	٪۱۷/۹	۲۱	٪۸/۶
	متوسط	۵۸	٪۵۰/۴	۵۲	٪۷۰/۳	۳۰	٪۵۳/۶	۱۴۰	٪۵۷/۱
	بالا	۵۱	٪۴۴/۳	۱۷	٪۲۳	۱۶	٪۲۸/۶	۸۴	٪۳۴/۳
	جمع	۱۱۵	٪۱۰۰	۷۴	٪۱۰۰	۵۶	٪۱۰۰	۲۴۵	٪۱۰۰
گروه‌های مرجع ($V = ۰/۰۸۲$) ($\text{Sig} = ۰/۵۰۵$)	پایین	۱۱	٪۹/۶	۶	٪۸/۱	۴	٪۷/۱	۲۱	٪۸/۶
	متوسط	۳۸	٪۳۳	۲۵	٪۳۳/۸	۲۶	٪۴۶/۴	۸۹	٪۳۶/۳
	بالا	۶۶	٪۵۷/۴	۴۳	٪۵۸/۱	۲۶	٪۴۶/۴	۱۳۵	٪۵۵/۱
	جمع	۱۱۵	٪۱۰۰	۷۴	٪۱۰۰	۵۶	٪۱۰۰	۲۴۵	٪۱۰۰

بر اساس جدول (۲)، میزان متغیر تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی ($\text{Sig} = ۰/۰۰۲$) در میان سه دانشگاه متفاوت بوده است؛ اما در مورد متغیرهای آگاهی‌های عمومی خانواده، مشارکت آموزشی و فرهنگی و تأثیرپذیری از گروه‌های مرجع تفاوت معناداری مشاهده نشده است.

جدول ۳- توصیف متغیرهای اصلی پژوهش

متغیرها	دانشگاه دولتی		دانشگاه آزاد اسلامی		دانشگاه پیام نور		جمع		
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
سرمایه فرهنگی ($V = 0/176$) ($Sig = 0/004$)	پایین	۸	۷٪	۲	۲/۷٪	۹	۱۶/۱٪	۱۹	۷/۸٪
	متوسط	۶۹	۶۰٪	۴۶	۶۲/۲٪	۴۰	۷۱/۴٪	۱۵۵	۶۳/۳٪
	بالا	۳۸	۳۳٪	۲۶	۳۵/۱٪	۷	۱۲/۵٪	۷۱	۲۹٪
	جمع	۱۱۵	۱۰۰٪	۷۴	۱۰۰٪	۵۶	۱۰۰٪	۲۴۵	۱۰۰٪
پیشرفت تحصیلی ($V = 0/163$) ($Sig = 0/011$)	پایین	۲۲	۱۹/۱٪	۱۸	۲۴/۳٪	۱۰	۱۷/۹٪	۵۰	۲۰/۴٪
	متوسط	۷۰	۶۰/۹٪	۴۸	۶۴/۹٪	۴۵	۸۰/۴٪	۱۶۳	۶۶/۵٪
	بالا	۲۳	۲۰٪	۸	۱۰/۸٪	۱	۱/۸٪	۳۲	۱۳/۱٪
	جمع	۱۱۵	۱۰۰٪	۷۴	۱۰۰٪	۵۶	۱۰۰٪	۲۴۵	۱۰۰٪

جدول (۳) نیز به توصیف دو متغیر اصلی این پژوهش؛ یعنی سرمایه فرهنگی و پیشرفت تحصیلی می‌پردازد. بر اساس این جدول، میزان سرمایه فرهنگی^۱ ($Sig = 0/004$) و پیشرفت تحصیلی ($Sig = 0/011$)، در سه دانشگاه مورد بررسی متفاوت است.

در مجموع، بر اساس فراوانی و درصد متغیرها، میزان ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده و تأثیرپذیری از گروه‌های مرجع، در سطح بالا؛ میزان مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، آگاهی‌های عمومی خانواده، مشارکت آموزشی و فرهنگی و تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی، در سطح متوسط و پایگاه اقتصادی-اجتماعی در میان سه دانشگاه مورد بررسی در سطح پایین قرار دارد. همچنین، میزان سرمایه فرهنگی در سه دانشگاه مورد بررسی در سطح متوسط و بالا قرار دارد. در این زمینه، به ترتیب دانشگاه دولتی کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی کاشان و دانشگاه پیام نور آران و بیدگل قرار می‌گیرند. همچنین، میزان پیشرفت تحصیلی در میان

۱. این متغیر متشکل از متغیرهای مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی و ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده است.

دانشجویان این سه دانشگاه در سطح متوسط و پایین قرار دارد، که به ترتیب، عبارت‌اند از: دانشگاه دولتی کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی و دانشگاه پیام نور آران و بیدگل.

جهت بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای و مستقل با متغیر وابسته پژوهش به صورت تحلیل‌های دو متغیره، از برخی آزمون‌های آماری، همچون آزمون T، آزمون F و آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول ۴- نتایج آزمون رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای و پیشرفت تحصیلی

متغیر	فراوانی	میانگین	نوع آزمون	میزان آزمون	سطح معناداری	نتیجه‌ی نهایی آزمون
سن	۲۴۵	۲۱/۸۴	R	۰/۱۷۵	۰/۰۰۴	وجود رابطه‌ی معنادار
جنس	زن	۱۱/۷۱	T	۱/۵۱۴	۰/۱۳۱	عدم رابطه‌ی معنادار
	مرد	۱۱/۱۲				
دانشگاه	دولتی	۱۱/۹۵	F	۲/۷۴۷	۰/۰۶۶	عدم رابطه‌ی معنادار
	آزاد اسلامی	۱۱/۴۳				
	پیام نور	۱۰/۹۶				
رشته تحصیلی	علوم اجتماعی	۱۳/۰۹	F	۵/۵۲۱	۰/۰۰۰	وجود رابطه‌ی معنادار
	علوم تربیتی	۱۲/۹۰				
	کامپیوتر	۱۱/۶۲				
	حسابداری	۱۱/۴۰				
	مدیریت صنعتی	۱۱/۴۰				
	شیمی	۱۰/۴۶				
	ریاضی	۱۰/۴۱				
	فیزیک	۱۰/۰۰				

جدول (۴) نشان می‌دهد که بین متغیر سن و پیشرفت تحصیلی ($Sig = ۰/۰۰۴$) رابطه معناداری وجود دارد. مقایسه میانگین‌های پیشرفت تحصیلی در بین دو جنس زن و مرد و سطح

معناداری رابطه بین دو متغیر جنسیت و پیشرفت تحصیلی ($Sig = ۰/۱۳۱$)، نشان دهنده آن هستند که بین این دو متغیر رابطه معنادار وجود ندارد؛ به بیان دیگر، میزان پیشرفت تحصیلی بین دانشجویان زن و مرد اختلاف معناداری باهم ندارند. همچنین، با توجه به میانگین‌های پیشرفت تحصیلی در سه دانشگاه مورد آزمون و سطح معناداری رابطه بین نوع دانشگاه و پیشرفت تحصیلی ($Sig = ۰/۰۶۶$)، ملاحظه می‌شود بین این دو متغیر نیز رابطه معنادار وجود ندارد؛ اما میانگین پیشرفت تحصیلی در دانشگاه دولتی کاشان از دانشگاه آزاد اسلامی کاشان و دانشگاه پیام نور آران و بیدگل بیش تر است (به ترتیب، با میانگین‌های ۱۱/۹۵، ۱۱/۴۳ و ۱۰/۹۶).

سطح معناداری رابطه بین دو متغیر رشته تحصیلی و پیشرفت تحصیلی ($Sig = ۰/۰۰۰$) نیز بیانگر وجود رابطه معنادار بین این متغیرهاست. در مجموع، از نظر پیشرفت تحصیلی، به ترتیب، رشته‌های تحصیلی عبارت‌اند از: ۱. علوم اجتماعی (با میانگین ۱۳/۰۹)؛ ۲. علوم تربیتی؛ ۳. کامپیوتر؛ ۴. حسابداری؛ ۵. مدیریت صنعتی؛ ۶. شیمی؛ ۷. ریاضی؛ ۸. فیزیک.

جدول ۵- نتایج آزمون رابطه بین متغیرهای مستقل و پیشرفت تحصیلی

متغیرهای پژوهش	ضرب همبستگی پیرسون	سطح معناداری	نتیجه نهایی آزمون
مصرف کالاهای فرهنگی	۰/۱۸۲	۰/۰۰۴	وجود رابطه معنادار و مستقیم
ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده	۰/۱۹۳	۰/۰۰۲	وجود رابطه معنادار و مستقیم
رفتارها و رویه‌های فرهنگی	۰/۱۶۱	۰/۰۱۲	وجود رابطه معنادار و مستقیم
«سرمایه فرهنگی»	۰/۲۳۱	۰/۰۰۰	وجود رابطه معنادار و مستقیم
مشارکت آموزشی و فرهنگی	۰/۲۵۷	۰/۰۰۰	وجود رابطه معنادار و مستقیم
تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی	۰/۱۲۲	۰/۰۵۰	وجود رابطه معنادار و مستقیم
تأثیرپذیری از گروه مرجع	۰/۰۸۴	۰/۱۸۹	عدم رابطه معنادار
آگاهی‌ها و اطلاعات عمومی خانواده	۰/۰۶۳	۰/۳۳۰	عدم رابطه معنادار
پایگاه اقتصادی-اجتماعی والدین	-۰/۰۰۴	۰/۹۵۷	عدم رابطه معنادار

به‌طور کلی، متغیرهای مصرف کالاهای فرهنگی، ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، مشارکت آموزشی و فرهنگی و تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی دارای همبستگی معنادار و مستقیم با پیشرفت تحصیلی هستند. همچنین، با ترکیب متغیرهای مصرف

کالاهای فرهنگی، ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده و رفتارها و رویه‌های فرهنگی و ایجاد متغیر سرمایه فرهنگی و سنجش رابطه‌ی آن با پیشرفت تحصیلی، بین این دو متغیر نیز رابطه معناداری دیده می‌شود. از این آزمون می‌توان نتیجه گرفت که در مجموع، مهم‌ترین فرضیه این پژوهش؛ یعنی فرض وجود رابطه معنادار بین سرمایه فرهنگی و پیشرفت تحصیلی تأیید می‌شود. بین متغیرهای آگاهی‌ها و اطلاعات عمومی خانواده، تأثیرپذیری از گروه مرجع و پایگاه اقتصادی-اجتماعی والدین و پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری وجود نداشته است.

تحلیل رگرسیون میزان تأثیر خالص متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته و همچنین وجود یا عدم رابطه میان خود متغیرهای مستقل، را نشان می‌دهد (مولر، شوسلر، و کستنر، ۱۳۷۹: ۳۳۸-۲۹۹)؛ علاوه بر این، از رگرسیون برای پیش‌بینی یک پدیده در آینده استفاده می‌شود (ساروخانی، ۱۳۸۶: ۱۶۱). در این روش متغیرهای مستقل پژوهش به صورت گام به گام انتخاب شده و وارد معادله می‌شوند و این کار تا زمانی ادامه می‌یابد که خطای آزمون معناداری به ۵ درصد برسد (کلاتری، ۱۳۸۲: ۱۸۴). آماره‌ای که میزان تأثیر خالص متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را نشان می‌دهد $Beta$ است. همچنین، مقادیر T و $Sig. T$ نیز نشان دهنده معناداربودن ضریب‌های B ، $Beta$ ، همبستگی نیمه جزئی و همبستگی جزئی هستند. به این ترتیب می‌توان با استفاده از روش رگرسیون به پیش‌بینی متغیر وابسته پرداخت.

جدول ۶- عناصر اصلی تحلیل چند متغیره برای پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی در گام دوم

مراتب ورود متغیرها	گام اول	گام دوم
متغیرهای وارد شده	مشارکت آموزشی و فرهنگی	سرمایه فرهنگی
R	۰/۲۷۴	۰/۳۰۸
R^2	۰/۰۷۵	۰/۰۹۵
R^2 تعدیل شده	۰/۰۷۱	۰/۰۸۷
اشتباه استاندارد	۲/۵۶۵	۲/۵۴۳
B	۰/۱۶۰	۰/۰۵۱
$Beta$	۰/۲۱۰	۰/۱۷۵
T	۳/۳۰۷	۲/۷۴۸
$Sig. (T)$	۰/۰۰۱	۰/۰۰۶

برای سنجش بهتر متغیر سرمایه فرهنگی مؤلفه‌های سه‌گانه این متغیر؛ یعنی مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی و ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده باهم ترکیب شده و همراه با دو متغیر دیگر؛ یعنی مشارکت آموزشی و فرهنگی و تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی، وارد معادله رگرسیونی شده است. با توجه به جدول بالا، تحلیل رگرسیونی تنها تا دو گام پیش رفته است: در گام اول متغیر مشارکت آموزشی و فرهنگی و در گام دوم متغیر سرمایه فرهنگی وارد معادله شده است. بر اساس جدول بالا، ضریب همبستگی چند متغیره (R) در گام دوم $0/308$ است. ضریب تعیین (R^2) به دست آمده در گام دوم نیز نشان می‌دهد که دو متغیر وارد شده به معادله در مجموع، می‌توانند حدود $0/095$ ($9/5$ درصد) از واریانس پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی یا تبیین کنند؛ به عبارت دیگر، متغیرهای مذکور در مقایسه با دیگر متغیرهای پژوهش بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته پژوهش دارند. همچنین، میزان ضرایب B و $Beta$ در گام اول (مشارکت آموزشی و فرهنگی) به ترتیب عبارت از $0/160$ و $0/210$ است. این میزان در گام دوم (سرمایه فرهنگی) نیز برابر با $0/051$ و $0/175$ بوده است.

به طور کلی، شکل عمومی رگرسیون به دست آمده نیز به صورت زیر است. این معادله رگرسیونی نشان می‌دهد که مهم‌ترین متغیرهایی که می‌توان به واسطه آن‌ها پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی (تبیین) کرد به ترتیب عبارت‌اند از: مشارکت آموزشی و فرهنگی و سرمایه فرهنگی.

$$Y = 6/269 + 0/160 (\text{مشارکت آموزشی و فرهنگی}) + 0/051 (\text{سرمایه فرهنگی})$$

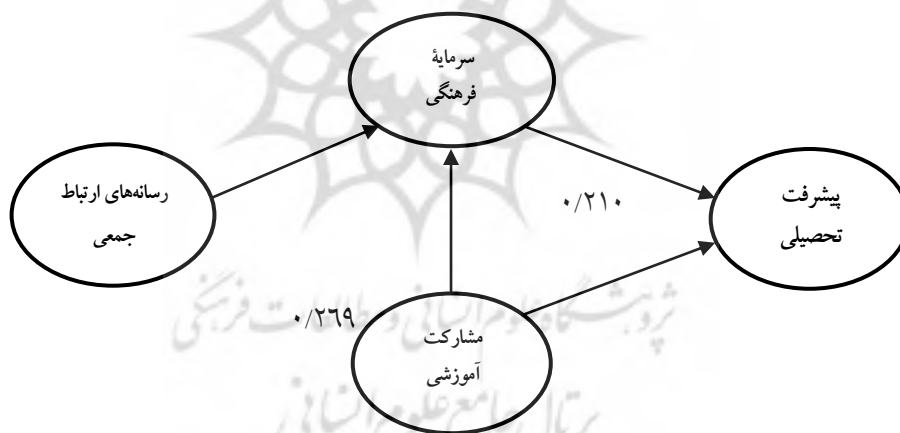
تحلیل مسیر یکی از روش‌های پیشرفته آماری است که نشان‌دهنده چگونگی تأثیرات علی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته و همچنین تأثیر متغیرهای مستقل بر یکدیگر است. این روش هم میزان تأثیر مستقیم متغیرهای مستقل و هم تأثیر غیرمستقیم آن‌ها بر متغیر وابسته را از طریق ضرایب مسیر نشان می‌دهد. برای ترسیم نمودار مسیر ابتدا رگرسیون گام به گام اجرا شد و نتایج آن نشان داد که از میان سه متغیر مستقل دارای رابطه معنادار با متغیر وابسته پژوهش، متغیرهای سرمایه فرهنگی و مشارکت آموزشی و فرهنگی، دارای همبستگی با متغیر وابسته (پیشرفت تحصیلی) هستند. همچنین، میان خود متغیرهای مذکور نیز همبستگی وجود دارد؛ بدین معنا که متغیر اثرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی با متغیر سرمایه فرهنگی دارای همبستگی است و متغیر اول بر متغیر دوم دارای تأثیر (با ضریب تأثیر

است. همچنین، متغیر مشارکت آموزشی و فرهنگی بر متغیر سرمایه فرهنگی تأثیر دارد (با ضریب تأثیر ۰/۲۶۹)؛ به بیان دیگر، خود متغیر سرمایه فرهنگی متأثر از مشارکت آموزشی و فرهنگی دانشجویان و همچنین، میزان استفاده آن‌ها از رسانه‌های ارتباط جمعی است.

جدول ۷- مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

نام متغیر	تأثیر مستقیم	تأثیر غیر مستقیم	تأثیر کل
مشارکت آموزشی و فرهنگی	۰/۲۱۰	۰/۰۷۵	۰/۲۸۵
سرمایه فرهنگی	۰/۱۷۵	۰/۰۵۶	۰/۲۳۱
تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی	-	۰/۰۷۵	۰/۰۷۵

از نظر میزان اهمیت و تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته در تحلیل چندمتغیره، مهم‌ترین متغیرها، به ترتیب، به قرار زیرند: ۱. مشارکت آموزشی و فرهنگی (با تأثیر کل ۰/۲۸۵)؛ ۲. سرمایه فرهنگی (با تأثیر کل ۰/۲۳۱)؛ ۳. تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی (با تأثیر کل ۰/۰۷۵).

شکل ۱- مدل تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی، به همراه ضرایب مسیر ۰/۱۷۵

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این پژوهش، با بهره‌گیری از رویکرد بوردیو درباره سرمایه فرهنگی و نیز با طرح نگرشی انتقادی به رویکرد وی، رابطه بین سرمایه فرهنگی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان در سه دانشگاه،

مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر بیان می‌کند که منش، علاوه بر نظر بوردیو که آن را در معنای منش انتسابی در نظر می‌گیرد، می‌تواند منش اکتسابی را نیز شامل شود. همچنین، سرمایه فرهنگی نیز می‌تواند شامل سرمایه فرهنگی انتسابی و سرمایه فرهنگی اکتسابی باشد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند که: در بین دانشجویان دانشگاه‌های مورد بررسی مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، آگاهی‌های عمومی خانواده، مشارکت آموزشی و فرهنگی در سطح پایین قرار دارد؛ خانواده‌های دانشجویان ارزش بالایی برای تحصیلات فرزندان قائل هستند؛ دانشجویان از نظر تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی و تأثیرپذیری از گروه مرجع غالباً در سطح متوسط و پایین قرار دارند؛ و در مجموع، میزان سرمایه فرهنگی در بین دانشجویان دانشگاه‌های مورد بررسی غالباً در سطح متوسط و بالا قرار دارد. آزمون‌های آماری نیز نشان می‌دهند که متغیرهای مشارکت آموزشی و فرهنگی، مصرف کالاهای فرهنگی، رفتارها و رویه‌های فرهنگی، ارزش‌های تحصیلی و شغلی خانواده، تأثیرپذیری از رسانه‌های ارتباط جمعی، سرمایه فرهنگی، سن و رشته تحصیلی دانشجویان دارای همبستگی معنادار و مستقیم با پیشرفت تحصیلی هستند. در آزمون‌های مذکور بین متغیرهای جنسیت، نوع دانشگاه، آگاهی‌ها و اطلاعات عمومی خانواده، تأثیرپذیری از گروه مرجع و پایگاه اقتصادی - اجتماعی والدین با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معناداری مشاهده نشده است.

در مجموع، داده‌های تجربی اکثر فرضیه‌ها را مورد تأیید قرار دادند. به‌ویژه، این داده‌ها نشان دادند که دو متغیر، که بوردیو آن‌ها را مورد توجه قرار نداده است؛ یعنی مشارکت آموزشی و فرهنگی و بهره‌گیری از رسانه‌های ارتباط جمعی، جزو متغیرهای اثرگذار بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان هستند. همچنین، متغیرهای مذکور، از متغیرهایی بوده‌اند که در تحلیل چند متغیره و تحلیل مسیر وارد معادله رگرسیونی شده‌اند. در این آزمون ملاحظه شد که متغیر سرمایه فرهنگی متأثر از مشارکت آموزشی و فرهنگی دانشجویان و همچنین، میزان استفاده آن‌ها از رسانه‌های ارتباط جمعی است. این واقعیت به معنای تأیید نقد وارد شده بر نظریه‌های بوردیو در بخش نظری پژوهش است. بدین معنا که سرمایه فرهنگی صرفاً یک مقوله به‌ارث رسیده از خانواده و طبقه اجتماعی نیست؛ بلکه می‌تواند متأثر از متغیرها و عوامل دیگر نیز باشد. نتایج این پژوهش نشان دادند که بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی

والدین، آگاهی‌ها و اطلاعات عمومی خانواده و تأثیرپذیری از گروه مرجع و پیشرفت تحصیلی رابطه معنادار وجود ندارد. در توضیح علت فقدان رابطه بین این دو متغیر نیز می‌توان گفت که امروزه میزان تعامل با گروه‌هایی همچون خویشاوندان، دوستان، اساتید، همکاران شغلی و غیره به سطح پایینی تنزل پیدا کرده است. مصداق بارز گروه‌های تأثیرگذار بر دانشجویان در جهت پیشرفت تحصیلی آن‌ها، اساتید هستند که متأسفانه این رابطه نیز دچار ضعف و نقصان شده است.

نقد نظریه سرمایه فرهنگی و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی به معنای رد این نظریه نیست، پژوهش حاضر نیز نشان داده است که بین اکثر مؤلفه‌های سرمایه فرهنگی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه معنادار وجود دارد؛ در واقع این نقد بیان می‌کند که علاوه بر سرمایه فرهنگی به‌ارث‌رسیده از خانواده، گروه یا طبقه اجتماعی فرد، عوامل اجتماعی دیگری نیز وجود دارند که در این زمینه و نیز ارتقای جایگاه اقتصادی-اجتماعی فرد، اثرگذار هستند. از این رو سه متغیر مهم اضافه شده و رابطه آن‌ها با پیشرفت تحصیلی دانشجویان مورد آزمون قرار گرفته است. نتایج آزمون‌ها نشان داده‌اند که دو متغیر از سه متغیر مذکور تأثیر مهمی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان دارند. در نتیجه، این پژوهش بیان می‌کند که نظریه بوردیو درباره سرمایه فرهنگی، باید با مفاهیم نظری و رویکردهای دیگر ترکیب شود تا بهتر بتواند پدیده‌ها و مسائل آموزشی و فرهنگی را تبیین کند.

کتاب‌نامه

۱. بابایی فرد، ا. (۱۳۸۹). توسعه فرهنگی و توسعه اجتماعی در ایران. فصل‌نامه رفاه اجتماعی، ۱۰ (۳۷). صص ۵۶-۷.
۲. باینگانی، ب؛ کاظمی، ع. (۱۳۸۹). بررسی مبانی تئوریک مفهوم سرمایه فرهنگی. دوفصل‌نامه برگ فرهنگ، ۱ (۲۱). صص ۲۱-۸.
۳. تراسبی، د. (۱۳۹۱). اقتصاد و فرهنگ. (ک. فرهادی، مترجم). چاپ پنجم. تهران: نشر نی.
۴. توسلی، غ. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی و آموزش و پرورش: دیروز، امروز، فردا. چاپ اول. تهران: نشر علم.
۵. جان‌علیزاده چوب‌بستی، ح؛ خوش‌فر، غ و سپهر، م. (۱۳۹۰). سرمایه فرهنگی و موفقیت تحصیلی: ارزیابی تجربی مدل‌های نظری. پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۱ (۲). صص ۱۰۴-۸۳.

۶. جمشیدی‌ها، غ و پرستش، ش. (۱۳۸۶). دیالکتیک منش و میدان در نظریه عمل پیر بوردیو. نامه علوم اجتماعی. (۳۰). صص ۱-۳۳.
۷. خادمیان، ط. (۱۳۹۰). سبک زندگی و مصرف فرهنگی. چاپ سوم. تهران: انتشارات جهان کتاب.
۸. خدایی، ا. (۱۳۸۷). بررسی رابطه سرمایه اقتصادی و فرهنگی والدین دانش آموزان با احتمال قبولی آن‌ها در آزمون سراسری سال تحصیلی ۱۳۸۵. فصل‌نامه انجمن آموزش عالی ایران. ۱ (۴). صص ۸۴-۶۵.
۹. روح‌الامینی، م. (۱۳۸۸). زمینه فرهنگ‌شناسی. چاپ نهم. تهران: انتشارات عطار.
۱۰. روحانی، ح. (۱۳۸۸). درآمدی بر نظریه سرمایه فرهنگی. فصل‌نامه راهبرد. ۱۸ (۵۲). صص ۷-۳۵.
۱۱. ریتزر، ج. (۱۳۸۶). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. (م. ثلاثی، مترجم). چاپ یازدهم. تهران: انتشارات علمی.
۱۲. ساروخانی، ب. (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. جلد سوم. چاپ سوم. تهران: نشر دیدار.
۱۳. سمیعی، ز. (۱۳۷۹). تأثیر سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بر روی موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان در تهران. بازیابی در ۱۰ آبان ۱۳۸۸، از <http://www.irandoc.ir>
۱۴. شارع‌پور، م. (۱۳۸۵). ابعاد و کارکردهای سرمایه اجتماعی و پیامدهای حاصل از فرسایش آن در بررسی مسائل اجتماعی ایران. چاپ چهارم. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
۱۵. شارع‌پور، م. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. چاپ پنجم. تهران: انتشارات سمت.
۱۶. شارع‌پور، م؛ خوش‌فر، غ. (۱۳۸۱). رابطه سرمایه فرهنگی با هویت اجتماعی جوانان. مطالعه‌ی موردی: شهر تهران. نامه علوم اجتماعی. ۲۰ (۲۰). صص ۱۴۷-۱۳۳.
۱۷. صفری شالی، ر. (۱۳۸۶). راهنمای تدوین طرح تحقیق. چاپ سوم. تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.
۱۸. کاوسی، ا؛ خراسانی، ز. (۱۳۸۹). اندازه‌گیری و مقایسه سرمایه فرهنگی در میان دانشجویان رشته مدیریت دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات. مجله مدیریت فرهنگی. ۴ (۸). صص ۸۵-۱۰۵.

۱۹. کلانتری، خ. (۱۳۸۲). پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی با استفاده از نرم‌افزار SPSS. چاپ اول. تهران: نشر شریف.
۲۰. ممتاز، ف. (۱۳۸۳). معرفی مفهوم طبقه از دیدگاه بوردیو. پژوهش‌نامه علوم انسانی. (۴۲-۴۱). صص ۱۶۰-۱۴۹.
۲۱. مولر، ج؛ شوسلر، ک؛ کستتر، ه. (۱۳۷۹)، استدلالات آماری در جامعه‌شناسی. ترجمه هوشنگ ناییبی. چاپ اول. تهران: نشر نی.
۲۲. نوغانی، م. (۱۳۸۱). تأثیر نابرابری سرمایه فرهنگی بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی در دستیابی به آموزش عالی. فصل‌نامه تعلیم و تربیت. ۲۳ (۳). صص ۷۱-۱۰۱.
۲۳. نیازی، م؛ کارکنان، م. (۱۳۸۶). تبیین جامعه‌شناختی رابطه سرمایه فرهنگی خانواده با هویت اجتماعی جوانان. فصل‌نامه مطالعات ملی. ۸ (۳). صص ۸۰-۵۵.
۲۴. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. (۱۳۸۲). رفتارهای فرهنگی ایرانیان: یافته‌های طرح پژوهشی فعالیت و مصرف کالاهای فرهنگی در کل کشور. تهران: دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
25. Jaeger, M. (2009). Equal access but unequal outcomes: Cultural capital and educational choice in a meritocratic society. *Journal of Social Forces*, 87(4), 1943-1971.
26. Kraaykamp, G., & Eijck, K. (2010). The intergenerational reproduction of cultural capital: A threefold perspective. *Journal of Social Forces*, 89(1), 209-231.
27. Sullivan, A. (2001). Cultural capital and educational attainment. *Journal of Sociology*, 35(4), 893-912.
28. Weininger, E. B., & Annette, L. (2007). Cultural capital. In G. Ritzer (Ed.), *Encyclopedia of sociology* (pp. 887-891). Oxford, England: Blackwell.